

Bilimin Mucizevi Göçü – <i>Kanadı Kırtık Kuşlar</i> – Ayşe Kulin <i>Tanju İnal</i>	313
Baudelaire İçin Dramatik Bir Okuma XVI <i>Tuğrul İnal</i>	321
Albüm	337

Stendhal'in *Racine et Shakespeare* Adlı Eserinde Tragedya Kavramı

Ece Yassitepe Ayyıldız*

Özet: XIX. yüzyıl Fransız Edebiyatı'nın yapıtaşı romantizm akımı yeni tiyatro tartışmalarını gündeme getirir. 1823 yılında Stendhal, *Racine et Shakespeare* adlı bir eser yayınlar. Burada, klasik tiyatroya karşı olduğunu dile getirir. Dönemin büyük yazarları gibi Shakespeare'i över ve Racine'in dahil olduğu klasik tiyatroyu eleştirir. Bu eserde, Stendhal, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan klasisizm tartışmalarını Académicien ile Romantique'in diyalogu üzerinden verir ve *illusion parfaite* üzerinde durur. Stendhal'in bu eseri yazarken amacı bu kavramın Racine'in mi yoksa Shakespeare'in mi tiyatrosunda ortaya çıktığını göstermektir. Çalışmamızda, Stendhal'in Shakespeare'e hayranlık duymasının nedenlerini ele alırken, *illusion parfaite* kavramını da açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Shakespeare, Racine, Stendhal, Romantizm, Tragedya.

*"Yıkılın, yıkılın ey türleri birbirinden ayıran duvarlar!
Bırakın da şairin görüşü göz alabildiğine uzanan kırlarda
özgürce dolaşsın ve bir daha izin vermeyin dehasını sanatın
sınırlar arasına hapsedildiği ve küçültüldüğü hücrelere
kilitlemesine!"*

Louis-Sébastien Mercier

Giriş: Romantizme Genel Bir Bakış

Edebiyat akımlarının yüzyılı olarak bilinen XIX. yüzyıl, aynı zamanda siyasi değişimlerin de yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir: XVIII. yüzyılın sonunda gerçekleşen Fransız İhtilali ve sonrasında Napolyon'un iktidarı ele geçirmesi, 1800-1814 yılları arasında İmparatorluk dönemi, 1814-1830

* Dr., Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

yılları arasında Restorasyon dönemi ve 1830-1848 yılları arasında Temmuz Monarşisi Dönemi. Bu çalışmada ele alacağımız yazar, Stendhal (1783-1842) 59 yıllık hayatı boyunca XIX.yüzyılın ikinci yarısının bu hareketli dönemine, hem çocuk olarak hem yetişkin olarak tanıklık etmiştir.

Stendhal, 1800'lerin başında Almanya, İngiltere ve İtalya'ya yaptığı geziler sayesinde dönemin yenilikçi edebiyat akımı olan romantizmi keşfeder ve kendisini romantizmde bulur: Bu geziler sayesinde Stendhal, kendisinden önce ve aynı dönemde yaşayan yazarların, kuramcılarının, edebiyatçıların eserlerini keşfeder, okur, inceler ve ileride yazacağı edebi eserleri bu bilgiler ışığında yazar: Almanya'da başta Johann Elias Schlegel (1719-1749), Herder (1744-1803), Schiller (1759-1805) ile Goethe (1749-1832) okumaları doğrultusunda Alman Romantizmini tanır; İtalya'da Ermes Visconti (1784-1841) ile tanışarak İtalyan Romantizmini öğrenir; Fransa'da kendisinden önce gelen Louis-Sébastien Mercier (1740-1814), Diderot (1713-1784) ve Shakespeare çevirileri yapan Pierre Letourneur (1737-1788) okumaları sayesinde tiyatro bilgisini pekiştiren ve çağdaşı Madame de Staël'in de eserlerini okuyan Stendhal 1800'lerin başında romantizmin savunucuları arasında yerini alır.

Bu çalışmada, yukarıda bahsettiğimiz yazarların Stendhal'in yazın hayatına nasıl bir etkisi olduğunu incelerken, Stendhal'in yaptığı okumalar doğrultusunda *Racine et Shakespeare* (1823) adlı eserinde tiyatronun hangi kurallarına karşı çıktığını, kimi desteklediğini ve ona göre tiyatronun ne olması gerektiğini anlatacağız. Stendhal, üç bölümden oluşan *Racine et Shakespeare* adlı eserin birinci bölümünde Racine ve Shakespeare'i tragedya üzerinden karşılaştırır. Bu da çalışmamızın konusunu oluşturacaktır. Stendhal'in bu bölümde üzerinde bahsettiği *illusion parfaite*¹ kavramının da hangi yazarda ortaya çıktığını ve bu kavramın önemini de göstereceğiz.

XVIII. yüzyılın ortalarında başta Alman yazar Johann Elias Schlegel olmak üzere Shakespeare ve eserleri yeniden gündeme gelir. *Vergleichung Shakespeare und Andreas Gryphius* (*Shakespeare ve Andreas Gryphius Karşılaştırması*, 1741) eseriyle birlikte, Schlegel tiyatrodaki klasik düşüncede yer alan ahlak kavramının değil, haz alma duygusunun olması gerekliliğini vurgular ve bunu ancak Shakespeare'in eserlerinde görebileceğimizi söyler.² Yine Almanya'da Herder *Sturm und Drang* akımını başlatır ve modern tiyatronun haberini verir. Herder de Shakespeare'i savunanlar arasında yer alır. Goethe de Herder'in yolunu takip eder. Goethe üç birlik kuralının sıkıcı olduğundan bahseder: "Kurallar tiyatrosundan vazgeçmekte bir saniye bile tereddüt etmedim. Mekan birliği bana bir hapisane gibi bunaltıcı geldi, eylem ve zaman birliği hayal gücünün ağır

1) Mükemmel ilüzyon

2) Detaylı Bilgi için bkz. Carlson, Marvin, *Tiyatro Teorileri Yunanlılardan Bugüne Tarihsel ve Eleştirel Bir İnceleme*, çev. Eren Buğlalılar, Barış Yıldırım, de ki yayınları, Ankara, 2008. s. 174.

zincirleriydi"³ der ve Shakespeare'e olan hayranlığını şu şekilde dile getirmeye devam eder: "Bunlar kurgu değildi; sanki tutku dolu bir yaşamın fırtınası sayfalar arasında esip kükrerken, biri onun önünde Kaderin bu büyük kitaplarını açmıştı."⁴ Schiller'in Stendhal'e etkisi ise, klasisizm ve romantizm üzerine yaptığı tartışmalar olmuştur. "Stendhal'e göre romantizm, en çok keyif verendir, oysa ki klasisizm sıkıcıdır; çünkü romantizm çağdaş olandır."⁵ Romantiklere göre klasik tiyatro Yunan ve Fransız tiyatroları, modern olan ise İngiliz ve İspanyol tiyatrolarıdır.

Fransa'da Shakespeare'e ilgi de yaklaşık olarak bu dönemlerde başlar: Shakespeare çevirileri Fransa'da 1746 yılında Voltaire'in *Brutus* ile *La Mort de César* adlı oyunlarını çevirmesiyle başlar, ancak bütün eserlerinin çevirisi 1776 yılında Pierre Letourneur isimli bir çevirmen tarafından yapılır. Letourneur Shakespeare oyunlarının 20 cildini fransızcaya kazandırır.⁶ Bunların yanı sıra, Stendhal'i etkileyen önemli isimler de Louis-Sébastien Mercier ile *drame bourgeois*'nin öncüsü Diderot olmuştur. "Mercier, gerçeklikten bütünüyle yabancılaşmış edebiyatın önderleri olarak Boileau ve Racine'e özel olarak saldırır. Diderot ve Beaumarchais gibi Mercier'nin de tiyatro görüşü toplumsal ve ahlaki ilerleme görüşüdür ve onlar gibi o da buna en iyi, gözlenen gerçekliği yakından takip ederek ulaşabileceğinde ısrar eder. En iyi örneği sunan Racine değil Shakespeare'dir; Mercier, *Tableau de Paris'de* (Paris Tablosu-1788) şunu öğütler: "Shakespeare'i okuyun ama taklit etmek için değil, onun büyük ve rahat tarzına, basit, doğal, güçlü, zarif yanlarına dalmak için; onu sadık bir doğa yorumcusu olarak inceleyin."⁷

Aynı zamanda, Stendhal Fransa'da Alman romantizmini tanıtan çağdaşı Madame de Staël'in (1766-1813) *De la Littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales* (1800) ile *De l'Allemagne* (1810) adlı eserleri ile İngiliz Lord Byron'ın şiirlerini okur. Bu dönemde Madame de Staël, "le théâtre est vraiment le pouvoir exécutif de la littérature."⁸ der. İtalyan romantik Ermes Visconti'nin öncülüğünde kurulan *Il Conciliatore* adlı dergiyi yakından takip eder. Burada İtalyan Romantizmi diye ayırmamızın sebebi, Alman Romantizminden biraz farklı olmasından kaynaklanır: Henüz ulusal birliğini sağlayamayan İtalya için ulusçuluk kavramı üzerinde durulması ve bunun sonucu olarak romantizm akımının İtalya'da önemli bir yere gelmesi ilginçtir. Çünkü

3) Carlson, Marvin, *Tiyatro Teorileri Yunanlılardan Bugüne Tarihsel ve Eleştirel Bir İnceleme*, çev. Eren Buğlalılar, Barış Yıldırım, de ki yayınları, Ankara, 2008, s. 181.

4) a.g.e., s. 181.

5) Stendhal, *Racine et Shakespeare*, Le Divan, Paris, 1823, s. XXII.

6) Poullos, Athéna, *Jouer Shakespeare Quelle est l'importance de la traduction?* HETSRS, Lausanne, 2007, s. 29

7) Carlson, Marvin, *Tiyatro Teorileri Yunanlılardan Bugüne Tarihsel ve Eleştirel Bir İnceleme*, çev. Eren Buğlalılar, Barış Yıldırım, de ki yayınları, Ankara, 2008, s. 164-165.

8) "Tiyatro, gerçekten de edebiyatın yürütme gücüdür." akt. Loisel, Gaëlle, "Stendhal au carrefour des débats romantiques européens: généalogies de Racine et Shakespeare", *L'Année Stendhalienne*, Champion, 2014, s. 43.

İtalyanlar, "[...] Risorgimento hareketi ile bütünleşerek çok daha ulusal bir yapıya bürünürler. Ayrıca ulusallık çerçevesinde İtalyan Romantik edebiyatının doğmasında ve gelişmesinde kuzey İtalya'nın, özelde Milano şehrinin ve bu şehrin entelektüel hayatının önemli bir yeri vardır. Milano şehrinin entelektüel ve edebi hayatının, en önemli dergilerinden olan *Il Conciliatore*, klasik anlayışı savunanlar ile romantik, diğer bir deyişle yeni anlayışı savunanların tartışmalarına sıklıkla sahne olmuş bir kültür-sanat dergisidir."⁹ Stendhal, *Il Conciliatore* adlı dergide iki makale yayınladı ve bu makaleler daha sonra *Racine et Shakespeare* adlı eserinin zeminini oluşturur. Visconti sanatta özgürlüğü savunur. Stendhal'den önce Shakespeare'i öven bir yazı yazar. Shakespeare'in *Macbeth*'i ile Racine'in *Britannicus*'unu karşılaştırır. Racine'in tragedyelerinin gerçeğe uygunluk (*vraisemblance*) ilkesine bağlı kalmasını eleştirir. Çünkü Visconti'ye göre, bir eylemin 24 saat içinde gerçekleşmesini gösteren bir sahneleme gerçek dışıdır. Bu durum *illusion théâtrale* den uzaklaştırır seyirciyi. Tek olay, tek mekan ve tek zaman kavramı seyirciye bir tiyatro oyunu vermez. Ve şunu ekler: "*Shakespeare'de her şey bir olaydır, her şey olduğu gibi doğal haliyle sahnededir.*"

Stendhal'in İtalya gezisi de bu döneme denk gelmektedir: 1800-1801 yılları arasında Milano'da Napolyon İmparatorluğu tarafından subay olarak görevlendirilir. Burada İtalyanca öğrenir, resim sanatına yönelir. Aslen Grenoble'lu olan Stendhal, Paris'te arayıp da bulamadığı insan ilişkileri ile doğa sevgisini Stendhal Milano'da bulur, tıpkı tüm Romantik yazarların doğaya dönmesi gibi: "*Vie de Henry Brulard* adlı yapıtında, farklı umutlar besleyerek gittiği Paris'te umduğunu bulamadığı ve dağların özlemine çektiği için hastalandığını açıklar. Paris'in çamuru, dağlarının olmaması, beni tanımayan, yanımdan güzel arabalar içinde hızlıca geçen meşgul insanların görüntüsü..."¹⁰ İleride de sık sık ziyaret edeceği Milano şehri onda hayranlık yaratır ve birçok eserinde Milano'nun izleri görülür. İtalya, Stendhal'in ileride yazacağı eserleri için biçilmiş kaftandır. "*Stendhal'i İtalya'ya bağlayan şey, insanlara kendilerini mutlu hissettiren bir ortam ve bir yaşam biçimi sunmasıdır. Duyusal ve manevi haz, İtalyan kültüründe başlı başına bir değerdir, ayrıca da insanların davranışları için bir doğruluk ölçütüdür.*"¹¹

Stendhal, 1816-1821 yılları arasında İtalya gezisine bir kez daha çıkar, artık İtalyan Romantizmine entegre olmuştur. "*Stendhal 1821 yılında Paris'e döndüğünde romantizm (terim o sıralar kullanımda değildi ve Stendhal 1823 yılında keli-*

9) Ayyıldız, Bülent, "Erasmus Visconti'nin Idee Elementari Sulla Poesia Romantica adlı Eseri ve *Il Conciliatore* Dergisi" içinde *Batı Kültür ve Edebiyatlarında Romantizm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014, s. 72.

10) Tomat, Ayşe, "Julien Sorel'in Dağ Tutkusu", XXV. Uluslararası Kıbrak Edebiyat Sempozyumu *Bildiri Kitabı*, Ankara, 2013, s. 196.

11) Çetin, Gülser, "Parma Manastırında Romantizm" içinde *Batı Kültür ve Edebiyatlarında Romantizm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014, s. 156.

meği kullanıma sokanlardan biriydi) hâlâ şüpheli bir yabancı hareket olarak görülüyordu."¹² Stendhal'in henüz Paris'te bile bu terimin kullanılmayıp kendisinin kullanması onun yeniliklere ne kadar açık olduğunu gösterir. Ona göre, "yeni olanı yapmak ve geçip giden yüzyılları kopyalamamak gerekir."¹³ Eskiden beğendiğimizi artık beğenmememiz, takdir etmememiz ya da eskiden güldüğümüzü artık komik bulmamamız yeniyi takip etme isteğimizden ve döneme uygun yazmamız gerektiğinden ileri gelmektedir.

Bu dönemlerde, bir İngiliz tiyatro topluluğu 31 Temmuz ve 2 Ağustos 1822 tarihleri arasında Shakespeare'i Paris'te Porte-Saint-Martin Sahnesinde sahneye koymayı dener, ancak sahnede İngilizce konuşan oyunculara Fransız halkı tepki gösterir ve onlara "Fransızca konuşun" diyerek bağırır. Daha sonra bu topluluk Rue Chanteraine'de oyunlarını sahnelemeye devam eder. Stendhal, Macbeth oyununun sergilenmesine duyduğu ilgiyi *Paris-Monthly Review of British and Continental Literature* adlı dergide ekim ayında yayımlar. Tarih Ocak 1822'dir.¹⁴

Bu açıklamalar doğrultusunda Stendhal'in o dönemde her ülkenin değer verdiği Shakespeare'den esinlenmesi ve onu yüceltmesi olağandır. Ancak Stendhal eserinde kendi ulusundan olan Racine'i ve başka bir ulustan olan Shakespeare'i nasıl karşılaştırmış ve ele almıştır?

Racine et Shakespeare: Illusion parfaite-mükemmel ilüzyon

İlk baskısı 1823 yılında yayımlanan *Racine et Shakespeare* adlı kitap üç bölüme ayrılmaktadır: birinci bölümde Racine ile Shakespeare'in tragedya yazımı üzerine inceleme ve tragedya kavramı; ikinci bölümde komedy türü, tiyatroda gülme unsuru ile XVII. yüzyılın büyük komedi yazarı Molière ve Stendhal'in bu eserde önemini vurguladığı XVIII. yüzyıl komedi yazarı Regnard; üçüncü bölümde ise Romantizmin tür olarak ne olduğunu anlatılır. 1825 yılında ise, bu bölümlere ilave olarak *Racine et Shakespeare II ou Réponse au Manifeste contre le Romantisme* adlı eserinde kendisine yapılan eleştirilere yanıt verir. Bu, eserin ikinci baskısıdır. Bu eserde ironik bir dil kullanan Stendhal klasisizm savunucusu Fransız Akademi Üyesi ile Romantizmin savunucusu Romantik arasında geçtiği varsayılan kısa bir diyalog karşımıza çıkar. Stendhal'in adını duyurduğu eser ise Fransa'da romantizm akımında belirleyici olan ve çalışmamızda inceleyeceğimiz *Racine et Shakespeare* adlı çalışmadır. Stendhal

12) Carlson, Marvin, *Tiyatro Teorileri Yunanlılardan Bugüne Tarihsel ve Eleştirel Bir İnceleme*, çev. Eren Buğlalılar, Barış Yıldırım, de ki yayınları, Ankara, 2008, s. 212.

13) Stendhal, *Racine et Shakespeare*, Le Divan, Paris, 1823, s. IV.

14) a.g.e., s. XII.

kitabının önsözüne şu cümlelerle başlar: "*Rien ne ressemble moins que nous aux marquis couverts d'habits brodés et de grandes perruques noires, coûtant mille écus, qui jugèrent vers 1670, les pièces de Racine et de Molière.*"¹⁵

Stendhal'ın ilk cümlede belirtmek istediği, artık XVII. yüzyılda Racine ve Molière'in oyunlarındaki gibi, gösterişli kıyafetlerin, uzun tragedya veya komedyaların bugüne cevap vermediğini göstermektedir: XIX. yüzyıl insanı artık XVII. yüzyıl insanı gibi değildir; algısı, beğenisi ve tiyatrodan beklentisi tamamen değişmiştir. Romantizm akımının temsilcileri hiçbir şekilde klasikler gibi değildir, onlar modern olanı ve çağı yakalamak gerektiğini düşünürler. Oysa ki klasikler, Antikiteyi taklit ederler; Romantikler ise yeni bir tiyatro yapmanın heyecanı içindedirler. Bu yüzden de, aristokrasi ve kralın zevkine uygun olarak yapılmış bir tiyatro değil, dönemin gerekliliğine uygun ve seyircinin oyun izlerken keyif alabileceği bir tiyatro olması gerektiğini vurgularlar. Antik Yunan Felsefesi ve oyunlarını bir kenara koyarak, kendi ulusal tiyatrolarının arayışında olan Romantikler için Ortaçağ ve ulusal oyunların oluşturduğu konular hepsinden daha anlamlıdır. Bu yüzden Stendhal, tragedyaların alexandrin biçiminde şiir olarak¹⁶ yazılmasını değil, düzyazı şeklinde yazılmasını savunur. Ona göre tiyatro, bu gösterişli sanattan çok farklı bir yerdedir. Kitabının önsözünde XIX. yüzyılda hâlâ Antik Yunan Tragedyalarında ve komedyalarında kendini bulmanın anlamsızlığını ve Helenistik kültürün geçmişte kaldığını ve onun bugünün arayışına cevap veremediğini söyler. Buna en güzel örneklerden biri olarak da, Fransız neoklasik ressam Jacques-Louis David'i verir. David'i David yapanın Antikiteden etkilenip yaptığı resimler değil, Fransız ekolü doğrultusunda yaptığı üç-dört resim olduğunu söyler.¹⁷

Stendhal, önsözünde yazdıkları doğrultusunda dönemin gençliğine çağı yakalaması gerektiğini söyler. Burada gençlere öğütler verir. İlk bölümün başlığı bir soru niteliğindedir: "*Pour faire des Tragédies qui puissent intéresser le public en 1823, faut-il suivre les errements de Racine ou ceux de Shakespeare?*"¹⁸

Stendhal, 1823 yılının tiyatro düşüncesine Racine'in mi yoksa Shakespeare'in mi tragedyalarının uygun olduğunu sorgular. Shakespeare 1564-1616 yılları arasında yaşamış, Racine ise Shakespeare'in ölümünden tam 13 yıl sonra doğmuş ve 1699 yılında hayata veda etmiştir. Yaşadıkları yüzyıllar arasında farklar olan, aynı zamanda biri İngiliz biri Fransız olan bu tiyatro yazarlarının Stendhal'e göre ortak noktası ne olmuştur? Tragedya yazımındaki farklılıklar veya kurallara bağlılık tiyatroyu ne kadar özgürleştirir ya da sınırlandırır? Stendhal'ın bu iki büyük yazarı ele alırken, *illusion parfaite* başlığı

15) a.g.e., s. 3.

16) a.g.e., s. 3.

17) Detaylı bilgi için a.g.e., s. 3.

18) a.g.e., s. 8.

altında incelediğini görmek mümkündür. Hangi yazar, *illusion parfaite* i oyunlarını yazarken daha iyi sağlamıştır, okura/seyirciye bunu daha iyi yansıtmıştır? Hangi yazar daha çok *plaisir dramatique* vermiştir? Stendhal, eseri boyunca bu soruları yöneltirken, aslında tarafını çoktan belli eder. Gençlerin tiyatroyla ya da romanla olan ilişkilerinin akıl yürütmek üzerine değil, keyif alma üzerine olması gerektiğini savunur Stendhal. Bu yüzden de tiyatronun amacı haz almak üzerine kurulu olmalıdır. O, bu iki yazar içinde hangisinin daha çok seyirciye haz verdiğini sorgular ve metninde sıklıkla gençlere seslenir:

*"Je m'adresse sans crainte à cette jeunesse égarée qui a cru faire du patriotisme et de l'honneur national en sifflant Shakespeare, parce qu'il fut Anglais. Comme je suis rempli d'estime pour des jeunes gens laborieux, l'espoir de la France, je leur parlerai le langage sévère de la vérité."*¹⁹

Stendhal, aynı zamanda tiyatrodaki zaman ve mekan kullanımının İngiltere ve Fransa'daki önemine de değinir. Ancak Stendhal yaptığı açıklamada tiyatrodaki dramatik etkiyi yaratanın, klasisizm savunucularının aksine, zaman-mekan uyumuyla hiçbir ilgisinin olmadığını söyler. Ona göre, klasiklerin söylediği bu uyum, tiyatroyu tiyatro yapmaz, seyirciye keyif vermez. Klasiklerin vazgeçemediği uyum düşüncesi *illusion'u* öldürür, seyirciyi gerçeklik duygusuna o kadar boğar ki, seyirci tiyatrodan zevk alamaz hale gelir:

*"Toute la dispute entre Racine et Shakespeare se réduit à savoir si, en observant les deux unités de lieu et de temps, on peut faire des pièces qui intéressent vivement des spectateurs du dix-neuvième siècle, des pièces qui les fassent pleurer et frémir, ou, en d'autres termes, qui leur donnent des plaisirs dramatiques [...]"*²⁰ dedikten sonra şu şekilde devam eder: *"[...] je dis que ces unités ne sont nullement nécessaires à produire l'émotion profonde et le véritable effet dramatique."*²¹

Stendhal'in zaman ve mekana dair kurallara değinmesi tiyatro tarihinin de her zaman sorguladığı bir nokta olmuştur: XVII. yüzyıla baktığımız zaman Fransız Tiyatrosu'nda iki büyük tragedya yazarını görürüz: Biri Racine biri de Corneille'dir. Antik Yunan Tiyatrosu'ndan birebir esinlenen XVII.yüzyıl Fransız Tiyatrosu'nu en iyi Racine'in temsil ettiği söylenir: Aristotelesyen tiyatroya uygun bir tiyatro yazarıdır: Tek bir olay, tek bir gün içinde, diğer bir deyişle 24 saat içinde ve tek bir mekanda gerçekleşmektedir. Racine'in tragedyaları konu olarak da Aristoteles tiyatrosuna uygundur; krallar ve soy-

19) a.g.e., s. 9-10.

20) a.g.e., s. 10.

21) a.g.e., s. 10.

théâtre de Baltimore, voyant Othello qui, au cinquième acte de la tragédie de ce nom, allait tuer Desdemona, s'écria: 'Il ne sera jamais dit qu'en ma présence un maudit nègre aura tué une femme blanche.' Au même moment le soldat tire son coup de fusil, et casse un bras à l'acteur qui faisait Othello."²⁵

Asker kendini kurguya o kadar çok kaptırmıştır ki Othello rolünü oynayan aktörün kolunu kırmıştır. İşte mükemmel ilüzyon burada ortaya çıkar, kendisinin tiyatrodan olduğunun farkındadır. Académicien'e de bunu söyler; bu konuda hemfikir olmamasının imkansız olduğunu iddia eder. Othello'yu seyreden seyirci bir coşku patlaması yaşamıştır, bunun da ne tek zaman, ne tek mekân ve tek olayla bir ilgisi vardır. Burada oyuncunun nasıl oynadığı, oyunun konusu ve seyircide uyandırdığı tepki önemlidir. İşte bu sanatın kendisidir:

"L'illusion parfaite était celle du soldat en faction au théâtre de Baltimore. Il est impossible que vous ne conveniez pas que les spectateurs savent bien qu'ils sont au théâtre, et qu'ils assistent à la représentation d'un ouvrage de l'art, et non pas à un fait vrai."²⁶

Bu illusion Stendhal'e göre çok anlık bir şeydir, bir anlık kahkaha ya da bir anlık güldürü gibidir. Sahnedeki ilüzyonu fark etmemiz oyunun içindeki durumumuzu fark etmemize de yardımcı olur. Illusion parfaite'in oluştuğu tek yer ise oyuncuların repliğidir, herhangi bir eylemde ya da mekanda değil. Burada replikleri açıkladıktan sonra Stendhal klasiklerde değil de neden Shakespeare'de bu *illusion parfaite*'i görebileceğimizi açıklar. Sahnede seyircinin duyulduğu, eğlendiği ya da başka duyguları yaşadığı tiyatrodan keyif anlarını...

"Jamais on trouvera, ces moments d'illusion parfaite, ni à l'instant où un meurtre est commis sur la scène, ni quand des gardes viennent arrêter un personnage pour le conduire en prison. Toutes ces choses nous ne pouvons les croire véritables, et jamais elles ne produisent d'illusion. Ces morceaux ne sont faits que pour amener les scènes durant lesquelles les spectateurs rencontrent ces demi-secondes si délicieuses; or, je dis que ces courts moments d'illusion parfaite se trouvent plus souvent dans les tragédies de Shakespeare que dans les tragédies de Racine."²⁷

Stendhal işte bu mükemmel ilüzyon üzerinden Shakespeare'i savunur, çünkü Shakespeare'in seyirciyi daha çok tatmin eden bir tiyatro anlayışı olduğunu ve Shakespeare'in tiyatrosunda illusion parfaite'in bulunduğunu söy-

25) a.g.e., s. 17.

26) a.g.e., s. 18-19.

27) a.g.e., s. 20-21.

ler. "Tout le plaisir que l'on trouve au spectacle tragique dépend de la fréquence de ces petits moments d'illusion, et de l'état d'émotion où, dans leurs intervalles, ils laissent l'âme du spectateur."²⁸ Racine ise Antik Yunan Tragedyaları üç birlik kuralını yakalayabilmek için aslında tiyatronun kendisini kaçırmıştır. Romantique'e göre. Tragedyanın seyircide yarattığı etki sadece katharsis değildir; bir arınma duygusundan çok temaşanın içinde olan seyirci için bir hüznün veya bir eğlencedir. Tiyatronun amacı da bu olmalıdır. Seyirciye hissettirmelidir, o duyguyu verebilmeli, sahneden seyirci koltuklarına iletebilmelidir. Romantique sözlerine şu şekilde devam eder, ve *illusion parfaite*'in önemini vurgular: "Vous devez avoir tel sentiment en ce moment: tous les hommes généralement bien organisés éprouvent tel sentiment en ce moment."²⁹

Ancak bunun üzerine Académicien bu sözlerle sadece Racine'i kötülediğini söyler. Romantique ise Racine'in romantikler için hiçbir anlam taşımadığını ve klasiklerin de onu büyük bir adam olarak gördüklerini söyler. Racine'in çağını yakalayamadığını söyler. Bugün yaşasaydı der Romantique, İphigénie'yi daha farklı yazardı ve *illusion parfaite*'in istediği duyguyu, coşkuyu verebilirdi der. Biçime gerektiğinden fazla önem verdiğini, alexandrin ölçüsünü takip etme sevdası yüzünden asıl olayı sahnede bir oyun sahnelemek gerçeğini kaçırdığını bunun da seyircide herhangi bir duygu yaratmadığını dile getirir Romantique.

Stendhal, Académicien ile Romantique arasındaki diyalogu verdikten sonra, Romantique'in bu tartışmada Académicien'e gereken saygı sınırları çerçevesinde konuştuğunu, fikirlerini savunduğunu dile getirir. Hatta ve hatta, Académicien'i kırmamak için şu cümleleri kullanmaktan da kaçındığını söyler: "Pour pouvoir encore lire dans son propre cœur, pour que le voile de l'habitude puisse se déchirer, pour pouvoir se mettre en expérience pour les moments d'illusion parfaite dont nous parlons, il faut encore avoir l'âme susceptible d'impressions vives, il faut n'avoir pas quarante ans."³⁰

Stendhal burada, her büyük yazarın kendi döneminde romantik bir yazar olduğunu, ancak bunu anlamak için kırk yaşından küçük olmak gerektiğini savunur.³¹ Romantizmin aslında herkesin kendi döneminde kendi çağını yakalamak olduğunu söyler. Aslında Racine'in kendi döneminde haz duygusu verdiğini, ancak bugüne hitap etmediğini ve bugünün seyircisinin ihtiyacını karşılayamadığını vurgular. Bunun sebebinin de, Racine'in tiyatrosudaki uzun tiradların ruhumuzdaki karmaşayı ve canlılığı vermemesine bağlar: "Bu tiyatro değildir, bu epik bir şiirdir."³² Bugüne ulaşabilen tiyatro düşüncesi ve se-

28) a.g.e., s. 21.

29) a.g.e., s.22.

30) a.g.e., s. 25.

31) a.g.e., s. 26.

32) a.g.e., s. XXIV.

yirciye tiyatro hazzı verenin Shakespeare olduğunu ve XIX. yüzyılın tiyatrosunun Shakespeare tiyatrosu tarzında olduğunu dile getirir: "Voilà précisément où nous en sommes en France pour Shakespeare. Il contrarie un grand nombre de ces habitudes ridicules que la lecture assidue de La Harpe et des autres petits rhéteurs musqués du dix-huitième siècle nous a fait contracter."³³

Ancak, romantiklerin görevi Shakespeare'i taklit etmek değildir, eğer taklit ederlerse klasiklerden hiçbir farkları kalmaz. Shakespeare'in yolunu izlemek Shakespeare tiyatrosunu ve tarzını kopyalamak değil, onun gibi her dönemin ihtiyacına cevap verebilen bir yazar olmak gerekliliğidir. Stendhal artık Paris'teki klasisizm savunucularının dönemini bittiğinin de belirterek onların şu soruyu sorma hakları olmadığını dile getirir: "[...] pour faire des tragédies intéressantes en 1823, il faut suivre le système de Racine ou celui de Shakespeare?"³⁴

Görüldüğü gibi, Stendhal, *Racine et Shakespeare* adlı eserinin birinci bölümünde Shakespeare'i ve tiyatrosunu Racine ve klasisizm savunucularına karşı anlatmaya ve savunmaya çalışmıştır. Yüzyıllar sonra bile Shakespeare'i Shakespeare yapanın işte bu *illusion parfaite* ögesi olduğunu göstermiştir. Dönemin gençliğine de bunu öğütler. Stendhal kendisinden önce gelen yazarlar ve düşünürler sayesinde çağa uyum sağlar ve çağın ihtiyaçlarına cevap verir. Kendisinden sonra gelen yazarlara da esin kaynağı olur: Fantastik türünün yazarı Prosper Mérimée, Stendhal'den büyük ölçüde esinlenir: "Prosper Mérimée'nin yaşamına yön veren olaylara bakılacak olursa, onun üniversite öğrenimi sırasında başta Stendhal olmak üzere birçok arkadaşıyla tanıştığı salonları ziyaret ettiği ve yazınsal serüveninin, romantik bir toplulukla bütünleşerek içini döktüğü bu salonlarda başladığı görülür."³⁵

Aynı zamanda, kendisinden sonra gelen ve romantizmde yeni bir tartışma başlatan Victor Hugo da Stendhal'in etkisindedir. *Préface de Cromwell*'de Shakespeare'den bahseder ve Shakespeare'in yaptığı gibi "sublime" et "grotesque" i yanyana koyar.

Sonuç

Kendi dönemi içinde tiyatrodada bir çığır açan Stendhal, *Racine et Shakespeare* adlı eseriyle Fransa'da daha önce görülmemiş bir tartışmaya yol açmış ve romantik tiyatrodada yeniliklerin habercisi olmuştur. Stendhal romantizme Ra-

33) a.g.e., s. 25.

34) a.g.e., s. 26.

35) Kaygun, Ayşe, *Manon Lescaut, Carmen ve Kuyucaklı Yusuf romanlarında kişiler ve konular arasındaki benzerlikler* yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Fransız Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara, 2014, s. 15.

cine et Shakespeare eseriyle büyük katkıda bulunmuştur. Stendhal, İtalyan ve Alman Romantizmini de öğrenmesiyle birlikte geniş bir bakış açısı edinerek bunu eserine yansıtmıştır ve her zaman edebiyatta ve sanatta yeniliklerin savunucu olacağını belirtmiştir. Tiyatroda bu tür tartışmalar elbette son değildir, olmayacaktır. Tiyatronun gücü de burada yatar: Tiyatro, her zaman yeniliklerin habercisi olan bir türdür.

Kaynakça

- Ayyıldız, Bülent, "Ernes Visconti'nin Idee Elementari Sulla Poesia Romantica adlı Eseri ve Il Conciliatore Dergisi" içinde *Batı Kültür ve Edebiyatlarında Romantizm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014.
- Carlson, Marvin, *Tiyatro Teorileri Yunanlılardan Bugüne Tarihsel ve Eleştirel Bir İnceleme*, çev. Eren Buğlalılar, Barış Yıldırım, de ki yayınları, Ankara, 2008.
- Çetin, Gülser, "Parma Manastırı'nda Romantizm" içinde *Batı Kültür ve Edebiyatlarında Romantizm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014.
- Kaygun, Ayşe, *Manon Lescaut, Carmen ve Kuyucaklı Yusuf romanlarında kişiler ve konular arasındaki benzerlikler* yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Fransız Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara, 2014.
- Loisel, Gaëlle, "Stendhal au carrefour des débats romantiques européens: généalogies de Racine et Shakespeare", *L'Année Stendhalienne*, Champion, 2014.
- Poullou, Athéna, *Jouer Shakespeare Quelle est l'importance de la traduction?* HETS, Lausanne, 2007.
- Stendhal, *Racine et Shakespeare*, Le Divan, Paris, 1823.
- Tomat, Ayşe, "Julien Sorel'in Dağ Tutkusu", XXV. Uluslararası Kıbrak Edebiyat Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara, 2013.